

**PRAKTIJKPUNT LANDBOUW
VLAAMS-BRABANT**

**VLAAMS-
BRABANT**

WATER SPAREN VOOR IRRIGATIE: GEMAKKELIJKER GEZEGD DAN GEDAAN!

Water is levensnoodzakelijk voor onze voedselproductie, het landschap en het behoud van biodiversiteit. Momenteel gaat heel veel kostbaar water verloren. Omdat periodes van droogte steeds langer aanhouden, moeten we het water beter bijhouden in periodes van wateroverschot. Spaarbekkens gevuld met dakwater, water van zomerse piekdebieten of winterwater uit de waterloop kunnen een belangrijke rol vervullen in het klimaatrobuust maken van onze provincie. Voor irrigatie, en dus voor het verzekeren van onze voedselproductie, zijn grote volumes vereist. Het sparen van water koppelen aan de watervraag van landbouwers is geen evidentie, maar biedt wel heel wat kansen.

Kaderstuk: Witlooftelers in de penarie

Juni 2023. Na een lange en natte voorjaarsperiode breekt eindelijk de kans aan om witloof uit te zaaien. Witloofzaad is erg duur, dus een geschikt zaaitijdstip is van groot belang. Omdat het zaadje ondiep in de rug zit, is het bij sterk drogend weer afhankelijk van beregening om te overleven. Een plots afgekondigd captatieverbod tijdens deze kiemingsperiode, heeft desastreuze gevolgen. De verliezen lopen op tot € 10.000 per ha. Dergelijk onheil moeten we vermijden! De witloofteelt omvat geen groot areaal en de benodigde volumes zijn beperkt. Een kleine zaailing is het meest kwetsbaar, maar heeft ook minder water nodig. Wellicht is teeltspecifieke captatie toelaatbaar zonder de goede ecologische toestand van de waterlopen in het gedrang te brengen? Een alternatief is om landbouwers tijdig te verwittigen wanneer een captatieverbod op til is. Zo kunnen ze het zaaien uitstellen. Een derde oplossing is dat landbouwers in staat zijn om water op te slaan voor irrigatie.

Kaderstuk: Slimmer Water Sparen, klimaatproject van Provincie Vlaams-Brabant

Het project 'Slimmer Water Sparen' is ontstaan doordat verschillende landbouwers uit onze provincie met een concreet idee rondliepen om voor hun bedrijf (meer) water op te slaan. Het uitgangspunt van het project was onderzoeken of en hoe we spaarbekkens kunnen combineren met een bijkomende maatschappelijke functie. Kunnen we zo naast de pure watervraag ook andere ecosysteemdiensten realiseren? Het project ging van start in maart 2022 en de afgelopen twee jaar heeft Praktijkpunt Landbouw, in samenwerking met adviesbureau United Experts en de deelnemende landbouwers, onderzocht wat wel en niet mogelijk is. De aanpak die gehanteerd werd, bestond uit een screening van de individuele cases. Tijdens groepsbijeenkomsten en excursies, maar ook via gesprekken met lokale besturen, werden deze afgetoetst naar haalbaarheid, zowel technisch als vergunningstechnisch. Op 19 februari 2024 werd het project afgesloten met een klankbordactie waarbij relevante actoren de bevindingen van het project bediscussieerden. Dit was een bijeenkomst met een divers publiek (Boerenbond, Natuurpunt, Dienst Waterlopen, Dienst Vergunnigen, VMM, VOKA, ...) met de bedoeling om de deur te openen naar oplossingen voor de obstakels naar meer wateropslag voor irrigatie.

**VLAAMS-
BRABANT**

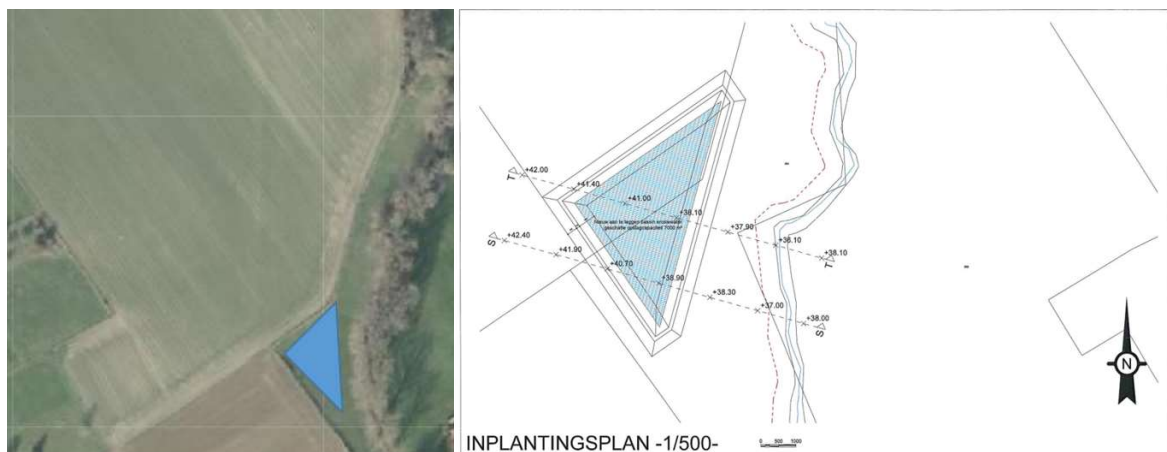
Water voor irrigatie: meer en meer een noodzaak

De negatieve impact van extreme weersomstandigheden in ons veranderend klimaat slaat veel sneller toe dan verwacht. De regen komt niet meer mooi verspreid over het groeiseizoen. Extreme voorspellingen voor 2050 deden zich al voor in 2018. De landbouw kan methodes toepassen om het verlies aan water naar het grondwater of via run off zoveel mogelijk te beperken. Met een aangepaste veldbewerking, een goed organische stofgehalte, een goede onkruidcontrole en precisielandbouw kan de landbouwer de waterproductiviteit (oogst per eenheid water) in beperkte mate verhogen. Maar, bij grote hitte en droogte volstaat dit niet. Zelfs als er voldoende water in de bodem zit, kan irrigatie noodzakelijk zijn. Om de hitte aan te kunnen, moet het gewas evaporatieve koeling inschakelen om gezond te blijven. Om één ha te beregenen is 500 tot 1.500 m³ water nodig, afhankelijk van de teelt en het groeiseizoen. Waar zal dat water vandaan komen?

Spaarbekkens voor de opslag van winterwater (waar?)

In periodes van waterovermaat stromen grote volumes water via de waterlopen rechtstreeks naar de zee. Elk spaarbekken dat we op zo'n moment kunnen vullen, draagt bij aan de waterzekerheid voor de volgende droogteperiode. Een aantal landbouwers binnen het klimaatproject 'Slimmer Water Sparen' hadden een specifiek perceel voor ogen waar een spaarbekken voor winterwater kon komen, in de nabijheid van een beek met waterovermaat. Zij gingen daarbij uit van een spaarbekken met taluds, want de kosten voor grondverzet (rond de € 20/m³) maken dat het uitgraven van een spaarbekken financieel niet binnen de draagkracht ligt van onze landbouwbedrijven. Maar, een spaarbekken met taluds moet buiten overstromingsgevoelig gebied aangelegd worden, wat de beschikbare ruimte sterk beperkt.

Bij landbouwer Bart lag enkel de uiterste driehoek van het perceel niet in overstromingsgevoelig gebied. Uit het ontwerp werd duidelijk dat de opslagcapaciteit van een driehoekig bassin niet in verhouding staat met de kostprijs ervan, in vergelijking met het volume water dat in een rechthoekig bassin kan gespaard worden. Bij landbouwer Fons werden de slaagkansen voor een vergunning van een spaarbekken erg laag ingeschat, omwille van de ligging in landschappelijk waardevol agrarisch gebied in combinatie met een ankerpunt voor erfgoed.

Figuur 1. Ontwerp van een bassin voor het opsparen van winterwater uit de beek: een driehoekige vorm is nodig om buiten het overstromingsgevoelig gebied te blijven.

Er liggen veel kansen in het aanleggen van spaarbekkens voor winterwater. Deze kunnen ook aangelegd worden in overstromingsgevoelig gebied op voorwaarde dat ze zich onder het maaiveld bevinden. En laat net daar het schoentje knellen, financieel. Dit is een belemmering richting een meer klimaatrobuuste toekomst waar eenvoudig op kan worden ingegrepen. De deelnemers aan de klankbordactie waren het erover eens dat er nood is aan een fonds dat landbouwers helpt om de meerkost te dragen voor het grondverzet nodig bij het opsparen van winterwater uit de beek. Al tonen de ervaringen binnen het project

Samenwerkwater dat het zelfs voor een bassin onder het maaiveld niet evident is om een vergunning te verkrijgen in overstromingsgevoelig gebied. Een oproep aan overheden om bij beslissingen rond wateropslag het droogterisico mee in de weegschaal te leggen met het overstromingsrisico, werd unaniem ondersteund tijdens de klankbordactie.

Spaarbekkens in een mooi landschap (hoe?)

Voor een spaarbekken of watersilo nabij de bedrijfsgebouwen vormt de vergunning meestal geen obstakel. Hoe zit dat voor spaarbekkens in het landschap? Meer en meer is het zinvol om spaarbekkens nabij de percelen te hebben waar het water zinvol ingezet kan worden voor irrigatie. Terwijl de landbouwer water wil sparen voor de landbouwactiviteit, verlangt de maatschappij dat zo'n spaarbekken het landschap niet verstoort, en liefst zelfs meerwaarde creëert voor de biodiversiteit. Voor Steven Buelens, projectmedewerker Recreatie en Water van Regionaal Landschap Rivierenland, is het ideale bassin een open put onder het maaiveld. Een put zonder folie kan natuurlijk enkel als de bodem voldoende watervasthoudend is. Maar zelfs als de bodem dit toelaat, voelen landbouwers zich genoodzaakt om met folie te werken. Enerzijds is dit een voorwaarde voor het verkrijgen van VLIF-steun voor een spaarbekken dat niet in contact staat met de waterloop. Anderzijds stelt de wet dat een spaarbekken in contact met grondwater een vergunning voor grondwaterwinning vereist. Dit geldt zelfs indien een spaarbekken in realiteit op het terrein eerder zorgt voor infiltratie naar het grondwater in plaats van grondwater te onttrekken. Voor opgaande taluds is er – voor zover wij weten - bij bassinbouwers op het terrein geen ervaring met het werken zonder folie. De vraag is op welke manier dit technisch kan, zonder het risico dat de taluds op termijn gaan verzakken.

Deelnemers aan de klankbordactie die initieel van mening waren dat een foliebassin niet samengaat met een mooi landschap en biodiversiteit, herzagen hun mening na de toelichting door Steven. Hoe dat eruitziet in de praktijk? Het ingraven van de folie met aarde of profier split (fijne steenslag), biedt kansen tot beplanting van de taluds (zie figuur 2). Zowel voor vergunningsverleners als indieners van bezwaarschriften is het belangrijk om beslissingen niet te baseren op een foute perceptie van hoe een bassin er in werkelijkheid uit zal zien.

Figuur 2. Bassin met ingegraven folie en begroeiing in Hombeek

Een bassin met opgaande taluds vormt een grotere landschappelijke uitdaging. Vooral in een vlak landschap is een dergelijk bassin sowieso meer aanwezig. In een landschap met glooiing kan het ook

prima ingewerkt worden. Mogelijkheden om het bassin nog meer te laten opgaan in het landschap zijn talrijk: de taluds aan de noordkant wat flauwer inrichten, de taluds bedekken met kokosmatten of begroeiingsmatten, randbeplanting voorzien onder de vorm van hagen, heggen of houtkanten, of misschien zelfs het bassin aanleggen in een meer organische vorm. Beplanting versterkt de biodiversiteit en maakt het ook gemakkelijker voor amfibieën om zich in en uit het bassin te begeven. Maar er zijn ook grenzen. Zo moet de verspreiding van exoten vermeden worden. Een bassin in contact met een waterloop vormt bijvoorbeeld een ideale habitat voor de stekelbaars. Ook wil de landbouwer blijvende garanties voor het gebruik van het opgespaarde water. Het opduiken van een beschermde diersoort mag geen reden zijn om de toegang tot dit water te blokkeren. De klankbordactie was het erover eens dat de maatschappij, als belanghebbende van een verhoogde landschaps- en biodiversiteitswaarde, kan bijdragen aan de meerkost van de landschappelijke inkleding.

Spaarbekkens binnen een samenwerkingsverband tussen bedrijven (wie?)

Voor het project 'De boer herbront' is een deel van het voorbereidend werk, namelijk de landmeting en de eerste ontwerpschetsen, uitgevoerd binnen het klimaatproject. Daarnaast heeft Landschapsbureau Subtilia bijzonder veel tijd gependend aan voorgesprekken. Dit gebeurde zowel met de bedrijven wiens dakwater wordt opgevangen, de gemeente en provincie, mogelijke subsidieverleners en VLIF,... De gigantische hoeveelheid overleg nodig om een samenwerkingsproject op poten te zetten kan niet overschat worden. De voorbeeldcase Ardo in West-Vlaanderen kwam tot stand na minstens 4 keukentafelgesprekken bij elk van de +/- 50 betrokken landbouwers. Dit zijn 200 (!) afzonderlijke gesprekken met de landbouwers alleen al. Dat er regelmatig oproepen zijn, vb. binnen de Blue Deal, waarin deze projecten deels gefinancierd kunnen worden, is positief. Maar het huidige systeem van tijdelijke oproepen met hun beperkende voorwaarden werkt ook als een rem op initiatieven. Niet ieder initiatief kan beroep doen op een doorzetter die bovendien de mogelijkheid heeft (naar tijd en budget) om de voorgesprekken tot een uiteindelijke projectaanvraag te brengen. Bovendien is de goedkeuring daarvan helemaal niet zeker.

Is er een rol weggelegd voor de overheid om actief in te zetten op het ontzorgen bij samenwerkingsprojecten rond wateropslag? Mogelijk wel, zoals het werk van de watermakelaar in de provincie West-Vlaanderen aantoont. Naast de overheid kunnen ook consultants van beroepsorganisaties (vb. Boerenbond, VLAKWA) deze rol opnemen. Dat neemt niet weg dat ze allemaal botsen op deknelpunten zoals hierboven beschreven. .

Conclusie

In slimmer water sparen zit een win-win voor iedereen. Waterbekkens in het landschap kunnen bovendien een meerwaarde zijn voor het landschap ende biodiversiteit. De ruimtelijke ordening is een bepalende factor: waar is het water het meest nuttig, waar kan het geïntegreerd worden en waar is er ruimte? Die combinatie is niet evident: waar er ruimte is, kan er niet altijd een vergunning afgeleverd worden. Samenwerken, overleg, preadviezen en oplossingsbereidheid bij alle instanties zijn van groot belang voor de kans op slagen. Ook het beleid rond het werken met folie verdient een heroverweging: zonder folie werken is gunstig voor kostprijs en milieu, maar niet compatibel met vergunningen en VLIF-steun. Als de maatschappij mee instaat voor waterzekerheid in de landbouw, plukt iedereen daar de vruchten van.

Bronnen:

- <https://www.waterportaal.be/PUBLICATIES/Actueelnieuws/TabId/257/ArtMID/730/ArticleID/118/Wateropslag-in-agrarisch-gebied-Hoe-landschappelijk-integreren.aspx>
- <https://vilt.be/nl/nieuws/samenwerkwater-drie-bedrijven-delen-water-tegen-droogte>
- <https://inagro.be/nieuws/leg-je-een-nieuwe-waterput-aan-mis-de-ondersteuningsmogelijkheden-niet>
- Presentaties klankbordactie